

Kőbányai János
A nagy magyar regény közelében

Láng Zsolt: A föld állatai, Bestiárium Transylvanae IV.

Kalligram Kiadó, 2011

Indulása óta követem figyelemmel Láng Zsolt pályáját, akinek a művészetét és módszerét – lehet, leegyszerűsítően – egyik kedvenc íróm, Jorge Luis Borges *mágikus realizmus*ával azonosítom.

Mágia és realizmus fogalma csak látszólag egymásnak ellentmondó paradoxon, ugyanis az író ábrázoló igénye azért fordul a hagyományos leírás helyett a misztikus-fantasztikus, azaz az érzékek feletti megközelítésmódokhoz, fantasztikus látószögekhez, mert nem elégszik meg a hagyományos technikákkal, amelyek az irodalom igazi – és egyetlen – tárgyát: az emberi létezés igyekszik egyre mélyebben és pontosabban reprezentálni. Ábrázolásmódja ezért, a kifejezés tartományát meghatározandó, látszólag eltávolodik az ún. valóságtól és törvényeitől, hogy azt a maga átláthatatlan-meghódíthatatlan dimenzióiban próbálja még totálisabban birtokba venni. (Ez a merész fordulat ahhoz hasonló, ahogy Einstein meghaladta a newtoni fizikát, vagy ahogy a képzőművészetben Hieronymus Bosch – és még korának számos művésze – felbontotta és „dekonstruálta” a festészetet.) Ugyanis az effajta táltos-révületű, víziókba emelkedett (világ)nézet képes csak behatolni a finomabb felbontású valóság pórusaiba, hogy onnan olyan ismereteket közvetítsen, mint amilyeneket a freudi megvilágosodás hozott fel a tudat *alól*.

Láng Zsolt új könyve – *A föld állatai, Bestiárium Transylvanae IV.* – is ezt a föld-tudat-történelem *alatti* világot igyekszik beleszervíteni az ún. jelen, a felszín képébe, hogy annak valódi mélységeit és ezért meghatározottságait a maga totális, s ezért a hagyományos írásmódot és szerkezetet szétfejtő igényei szerint adhassa vissza.

Láng Zsolt befogadásához hozzá kell fűzni még egy fülszöveg-igazságot, amelyre regény folyamánál közös alcíme is utal – az *erdélyiséget*. Ez nem geográfiai vagy politikai fogalom – sőt, még kulturálisan sem egészen az. Az *erdélyiség* a Láng Zsolt képviselte mágikus realizmus szülőközege

a magyar irodalomban, amelyet éppen az ő és mások (a legreprezentatívabban Bodor Ádám) életműve testesít meg. Ugyanis a magyar irodalom belül markánsan létezik erdélyi irodalom. Ahogy létezik vajdasági, felvidéki vagy zsidó és cigány irodalom is. (Sőt, a magyar irodalom korábbi korszakaiban kategorikusan megkülönböztethető katolikus és protestáns is.) Ez a meghatározás nem osztályozás, s nem ki- vagy berekesztő skatulyázás vagy témák szerinti csoportosítás, hanem egy olyan sokféle gazdagságot magáénak tudó rendszerezés, amely a különös anyagú tájból, történelemből, s mindennek megfelelően: sorsból eredő sajátosságokat veszi figyelembe. Erdély örökzöld hegyei-völgyei, ködpárás magaslati és oly lenyűgöző geográfiai és etnikus tagoltsága, valamint különös, s az anyaországitól oly elkülönült történelme természetesen *más* hangzást, színt ad irodalmának is. (Népzenéje, táncai még nyilvánvalóbban érzékeltetik ezt az egyediséget.) Erre a különösségre az igazi billogot az a léthelyzet ütötte, hogy ez a Magyar Királyság, majd az Osztrák-Magyar Monarchia révén a nyugati keresztény kultúrkörbe tartozó tájegység a huszadik század elején bizánci típusú politikai és kulturális uralom alá került, 1945 után pedig annak a legtorzabb-abszurdabb formája – a bizánci típusú kommunizmus talpa alá. A két háború közötti erdélyi magyar irodalomnak voltak jellegzetes vonásai – a mágikus realizmust azonban a Ceaușescu-éra prése sajtolta ki. Láng Zsolt és még néhány társa – mint Kertész Imre az Auschwitz-élményt – alkotói szerencséjének tudta ezt a tapasztalatot, amiből nagy és univerzális irodalmat teremtett.

A csak a Láng Zsoltra jellemző újítás, hogy regényfolyamát antropomorfizált állatfigurák népesítik be, mintegy valamennyi élőlényt egy közösségnek tételezve, az állatok elképzelt fantasztikus élményével és szemszögéből vizsgálva az embert és környezetét, s helyenként velük görgetve és

megemelve az elbeszélést is – ezzel tovább bontva és bizonytalanítva a valóság és képzelet mesgyein vibráló vékony elválasztó vonalat. (A kifejezésnek az effajta megsokszorozása ritka irodalmi hagyományainkban. Érdemes felhívni a figyelmet egy teljesen más gyökerű és karakterű, de a megérzékeltetés totalitása érdekében magával folytonos küzdelmet folytatásban azonos előd, Szomory Dezső kísérletére. Posztumusz publikált drámájában, a *Sába királynőjében* – végrendeletében főművének tartotta – Salamon király madarai hasonló szerepet játszanak, mint a *Bestiárium* állatai.)

Láng Zsolt mágikus realista regényében egyszerre folyik a cselekmény a földön és a föld alatt, a regényidőben – a Ceaușescu-rendszer felbomlása idejében – és a gimnáziumi történelemórán eljátszott történelmi dráma idejében (Havasföld egyesítése a középkor végén), valamint a színhely, az erdélyi város (modellje minden bizonynyal Szatmárnémeti) alapításakor, majd annak különböző korszakaiban. Az elvarázsolt prózának ebben a szegmensében hagsúlyosan szerepel a város egyik társadalmi alkotóeleme – a zsidóság, az erdélyi magyar zsidóság is. Komoly helyrajzi kutatások alapján felelevenítve a magyarságot szervesen fenntartó és építő pozícióját – mintegy a mágikus elemek ellenpólusaként. E pozíció

Fotó: Eit Russo

Kőbányai János és Láng Zsolt

többdimenziós felvillantása a regényszövetben azt a *hiányt* érzékíti meg, amely a magyar zsidóság „kiszakítását” követte szerves televényéből – az öngyilkos gesztus nyomán támadt, azóta is tátongó, hasogatóan csorba hiányt. A „kiszántást”, amely legyengítette, megbontotta az erdélyi társadalmat, amely így később kevésbé állhatott

Fotó: Kőbányai János

ellent a bizánci típusú térfélre csúszásnak. A városból deportált és „vissza nem tért” Stern Júlia fizikai áthasonulása a főhős (Bori) arcvonásaivá megrendítően igaz metafora-történetében – a Lewin Rogers-figura köré szőtt fantasztikus betételbeszélésben – ábrázolják az a csak a fantasztikumban tetten érhető jelenség, hogy az elpusztított zsidók szelleme mégis él. Hatnak és áthatnak – azaz: örökké élnek. Örökebben, mert megragadhatatlanabban, mintha tudnánk, hogy „sírjaik hol domborulnak.” Makacsul dacolva – és győzve a holokauszt kiszántó igyekezete fölött.

A város – a maga konkrétumában és absztraktságában egyaránt – számít főhősnek Borival, a gimnazista lánnyal együtt, akinek fantasztikus plaszticitással megérezkített nemi érése – a „bársonyos forradalommal” párhuzamosan érik be, ez a regény egyik nagy párhuzam-poénja – tartja egybe a dús mintázatú regényszöveget, és ad neki formát.

Az állat-alvilág főhőse pedig egy lassan ember formájúvá és igényűvé átalakuló patkány. Mi sem természetesebb, minthogy a Ceaușescu-rendszert patkány, vakondok, szeméttelapi rókaalom jelenítse meg, mint egy Bosch-pokolvízió, még az éneklő ló is földalatti életet él, hogy felszínre bukkanása – a regény egyik legköltőibb jelenete – teremtsen hidat álom és valóság között. Ahogy valamennyi epikai kellék – szereplők, idők és helyszínek –, úgy a szövegmetzetek műfaji sokrétősége is tobzódik a regény lapjain. Anekdota, történelmi – sőt: irodalom- és sajtótörténeti – kutatások eredményei, tömör novella és drámarészletek alkotnak mozaikot Láng Zsolt „másik életének” – szerkesztő (*Látó*), szorgalmas és értő recenzens, pedagógus – esszéivel. Jómagam – bizonyára szakmai ártalomból – a végén diliházba dugott Dezeő tanár úr irodalmi és lingvisztikai fejtegetéseit követtem a legnagyobb érdeklődéssel, s nemkülönben a jelentést író titkosügynököket képző fő titkosügynök megállapításait – mennyiben használja fel a spicli a megfigyeltjei, az írók módszereit a munkájában? Ez az elemzés egyszerre briliáns egyetemi előadás a prózastílusról és hatásrendszeréről, s pokoli írónia a diktatúra értelmiségi fogdmegjeinek és üldözötteinek egymást kiegészítő és feltételező lététől. Bizony ilyen tapasztalatokért érdemes a szennyes bugyrokban főni, persze, ha az ember túléli – és ennek a túlélésnek a záloga a szennyből aranyat absztraháló megfigyelés tudatossága és a

gondolati szabadság védekező gesztusa: a megszabadító irodalmi mű.

A négy részből álló regényfolyam logikusan ér véget az egész magyar térség politikai felszabadulásának idejében. (Jól és pontosan megérezkítve a két rendszerváltás közötti pulzáló viszonyt.) Ez adatott Láng Zsoltnak és nemzedékének érett fővel, mint pokol-ajándék adatott bőrön átelt anyaggyűjtésre. Bizonyára ezért a sorozatáró könyv a legzsúfoltabb érzelmekben, történetekben, figurákban – és velük az ábrázolástotalitásra törekvésében. (Az azóta eltelt idő – többek között: a regényírás ideje – és tapasztalatai ugyan még nem jegecesedtek ki annyira, hogy anyagot adjanak az epikai megrögzítésnek, de kiábrándultságának és szomorúságának füstje átpácolja a könyv hangvételét.)

Totalitás – ez a szó/fogalom már többször előfordult ebben a rövid ismertetésben. Láng Zsolt művészetére ez az igény a legjellemzőbb. Mennyiben sikerült ez neki? (Bízást állíthatom – hiszen ő és olvasói egy közösség vagyunk – *nekünk*.) Úgy gondolom: nem maradéktalanul. Ebben az embert (és művészt) próbáló koncentrációban nem sikerült mindig felépítenie a valóságot és képzeletet összekötő szöveget. Azt a különös anyagot, ami sikeresen pótolja az általa szétfejtett és félretolt határokat. Nincs minden szál elvarva szét/be/dolgozva, sokszor nagyszerű részletek – csúcsteljesítmények – patakszanak, ágaznak szét anélkül, hogy a maguk szükséges, tanulságos vagy lenyűgöző vargabetűi után visszakerülnének az idő és a cselekmény fősodrába.

Nincs közhelyesebb, sőt: álságosabb cikklezáró klisénél, hogy majd a következő opusban épp e hiányosságok kiküszöbölését várjuk a szerzőtől. Hiszen jól tudom, hogy minden becsületes regény – egyelőre – a sziszifuszi fő mű, amiért alkotója már annyiszor meghalt. Az oldalszámra viszonylag nem túl terjedelmes regény – szerintem fizikailag is mérhető – hatalmas erőbefektetést, szellemi koncentrációt mutat fel.

Híve és barátjaként mégis ezt (az újabb sokszoros halált – lehet ezt jóakarattal?) kívánom Láng Zsoltnak, hogy a következő „dobásával” érje el, üsse meg – a száz éve csak készülődő – nagy magyar regényt, amelynek megírására, épp e regényfolyam „asztalra letevése” okán, őt tartom a kevesek közül alkalmasnak.